

FONTS DE L'ARXIU MUNICIPAL DE GIRONA PER A L'ESTUDI DEL CRÈDIT PÚBLIC I PRIVAT D'ÈPOCA MODERNA I CONTEMPORÀNIA

SEBASTIÀ VILLALÓN¹

Resum

Estat de la qüestió sobre la historiografia que ha estudiat l'endeutament públic i privat d'època moderna i contemporània a la ciutat de Girona. Després de constatar que existeix un buit historiogràfic sobre les finances municipals i el crèdit públic, s'exposa quines fonts de l'Arxiu Municipal de Girona poden omplir-lo. Pel que fa al crèdit privat, s'adverteix de les limitacions del cadastre per estudiar-lo, especialment al segle XIX, tot i que amb combinació amb sèries demogràfiques, és una font molt interessant per valorar el pes del cicle de vida en l'endeutament privat.

Paraules clau

Crèdit públic, crèdit privat, finances municipals.

Abstract

State of the issue on the historiography that has studied public and private indebtedness in the modern and contemporary era in the city of Girona. After establishing that there is a historiographical void on municipal finances and public credit, it is presented which sources from the Girona Municipal Archives can fill it. With regard to private credit, it is warned of the limitations of the cadastre to study it, especially in the 19th century, although in combination with demographic series, it is a very interesting source to assess the weight of the life cycle in the private debt.

Keywords

Public credit, private credit, municipal finances.

¹ Tècnic de l'Arxiu Municipal de Girona i doctor en Història Econòmica Moderna i Contemporània, sebastia.villalon@ajgirona.cat

INTRODUCCIÓ

La poca atenció dedicada a les finances municipals gironines d'època moderna i contemporània contrasta amb l'abundant documentació produïda per la ciutat a fi de gestionar els seus recursos financers. Tot i que és una qüestió important, les monografies d'història de Girona no solen fer-hi cap referència o tracten el tema tangencialment.² A continuació, presentarem quines sèries documentals de l'Arxiu Municipal de Girona poden omplir aquest buit, centrant-nos en el deute públic, sense oblidar que els ingressos, les despeses i altres aspectes de la hisenda municipal són necessaris per contextualitzar-lo en el balanç de comptes municipals.

A més, el ric fons de l'Ajuntament de Girona disposa de documents de caràcter fiscal que permeten estudiar el crèdit privat. Per tant, l'objectiu d'aquest article serà doble: d'una banda, mostrar la capacitat d'anàlisi del fons per estudiar el crèdit públic; de l'altra, parlar de les seves possibilitats, i també limitacions, per a l'estudi de l'endeutament de les persones, famílies o institucions que vivien a la ciutat i el pla de Girona. L'article s'estructurarà en dues parts, que tractaran per separat els dos tipus de crèdit, i acabarà amb una proposta d'investigació per al crèdit públic d'època moderna i contemporània, que a dia d'avui continua sent un terreny bastant desconegut a la ciutat de Girona.

FONTS PER A L'ESTUDI DEL CRÈDIT PÚBLIC EN ÈPOCA MODERNA I CONTEMPORÀNIA

La tesi doctoral d'Albert Reixach (2015) sobre les finances municipals baixmedievales de la ciutat de Girona i les elits locals que hi participaven és un excel·lent punt de partida.³ Però, a diferència d'altres ciutats com

² Joan Puigbert (1995 i 2000) és l'excepció més destacable, perquè conjuga la persistència dels problemes econòmics de la hisenda municipal gironina amb els esdeveniments polítics, socials i urbanístics de la Girona de la Restauració (1874-1900).

³ Aquesta línia de recerca, sobre l'endeutament de les universitats i el comportament de les seves elits locals, ja s'havia demostrat fèrtil en anteriors treballs, com el de Pere Gifre (1995), centrat en les universitats del comtat d'Empúries i les guerres del segle XVII.

Lleida (Ramon-Molins, 2020),⁴ és una línia de recerca sense connexió amb l'època moderna, malgrat que les fonts per fer-ho són més abundants, variades i contínues que en el període estudiat per Reixach. Les primeres aproximacions sobre l'endeutament públic d'aquesta època apunten a canvis importants entre els segles xv i xvi. Per exemple, els actors que presten diners al Consell de la ciutat canvien i l'Església⁵ assoleix ple protagonisme com a creditora —tot i que a Girona va demorar-se una mica més respecte altres municipis gironins (Reixach, 2019). Paral·lelament, el censal es consolida com la principal fórmula creditícia, per davant del violari i altres préstecs de curta durada,⁶ i els mecanismes per pagar les pensions i amortitzar el deute, que s'incrementarà notablement al segle xvii, es consoliden mitjançant el pagament de pensions a través de les administracions municipals.⁷

Pel que fa a les fonts de l'Arxiu Municipal de Girona que permeten tractar aquest tema sistemàticament, es poden dividir en tres blocs: en primer lloc, els documents normatius, de govern i notariais; en segon lloc, els documents

⁴ El treball més recent i actualitzat és el de Gabriel Ramon-Molins (2021), sobre la ciutat de Lleida, entre els segles xvii i xix. Tanmateix, trobem a faltar més estudis que necessàriament haurien d'enllaçar amb la baixa edat mitjana, tal com Daniel Rubio (1993) comenta en el seu treball sobre el crèdit a llarg termini a Barcelona en l'alta edat moderna, a partir de fonts notariais. Per a aquesta època, a banda dels treballs del mateix Rubio, també destaquen les aportacions de Jaume Dantí (1988 i 1993), que analitzen l'endeutament públic i privat a partir dels llibres del clavari o de la documentació familiar.

⁵ A cavall dels segles xiv i xv l'Església ja comença a destacar com a creditora a la ciutat de Girona. Conèixer el perquè d'aquesta creixent especialització creditícia és una de les grans qüestions de la història del crèdit a Catalunya i a Espanya que encara no està del tot resolta. Però no sempre va ser així; amb anterioritat, els creditors eren particulars de la mateixa ciutat de Girona i també persones de fora, per exemple de Barcelona, quan les sumes eren més elevades.

⁶ Fins l'últim terç del segle xiv els llibres solen incloure més violaris que censals, però a partir d'aleshores són sobretot llibres de censals, paral·lelament a l'especialització creditícia de l'Església com a censalista. Els préstecs emesos pels síndics o jurats de la ciutat —la procura sol contenir-se dins dels mateixos llibres— són per construir obres públiques, com les muralles, o per fer front a les demandes del rei acordades en Corts, circumstància que en els protocols sol detallar-se acuradament.

⁷ En època moderna els índexs dels llibres comptables sovint s'estructuren per "administracions" de la universitat, com la botiga del forment, els molins... Aquest fet s'explica perquè els censals es pagaven amb els ingressos que generaven les administracions o bé perquè, en cas d'impagament, eren alhora la garantia.

comptables, i, per últim, la documentació produïda per institucions satèl·lit del govern de la ciutat, com la Taula de Canvi o la Junta de Vals Reials.⁸

Dins la documentació normativa cal fer referència, d'entrada, als llibres de privilegis. Gràcies a la seva edició documental, com en el cas del Llibre Groc (Gironella Delgà, 2007), es poden localitzar diferents disposicions relacionades amb l'endeutament municipal, emanades d'instàncies superiors. Els manuals d'acords també poden ser una bona eina per localitzar autoritzacions reials i altres documents oficials que generaren dinàmiques d'endeutament i desendeutament. Per exemple, en aquests llibres i a la sèrie de bans i edictes es poden trobar diferents disposicions del segle XVIII que limiten la capacitat d'endeutament dels municipis borbònics, com el decret d'1 de juliol de 1761, que declarava nuls els censals imposats sense aprovació reial, i altres mesures per reduir el deute mitjançant l'aplicació dels sobrants de propis i arbitris.

El segon bloc documental, relatiu a la documentació comptable, és el que permet observar quin pes tenia el deute en les arques municipals i com va evolucionar al llarg del temps. Els llibres de censos, censals i violaris,⁹ a banda de contenir contractes de crèdit, solts o registrats en llibres, que bé

⁸ Tot i que no s'ha inclòs en aquests tres blocs documentals esmentats, la correspondència també pot ajudar a entendre determinats fenòmens o localitzar disposicions i normes importants. Per exemple, en una carta reial de 1390 (Arnall, 2000) es troba la llicència donada pel rei als jurats de la ciutat per crear censals a fi de finalitzar les muralles de Sant Pere de Galligants.

⁹ És el nom que rep aquesta sèrie, tot i que formalment també integra documents solts i quaderns de censos, censals i violaris, i altres comptes relacionats amb aquests contractes. En altres sèries del fons de l'Ajuntament de Girona, com la de Llibres incomplets i quaderns solts de la Taula de Canvi, també hi ha documentació de caràcter financer dels segles XIV i XV i un llibre de 1664. La majoria dels llibres medievals són de venda i alhora lluïció de censals, i podem trobar, d'una banda, llibres de censals venuts per la universitat de Girona i, d'altra banda, llibres per reduir o redimir censals. Aquests llibres poden incloure informacions no estrictament relacionades amb el crèdit, com èpoques o registres del clavari, així com autoritzacions reials o altres documents oficials que generaven dinàmiques d'endeutament per finançar una obra pública. Unes dinàmiques que es traduïen en la creació de diferents llibres, que bé podrien ser considerats unitats documentals compostes, per finançar el reforçament dels murs (1368-1374), reduir i cancel·lar censals i violaris a un tipus d'interès més baix (1377-1378), autoritzacions reials per redimir censals i violaris i emetre nous préstecs (1403) o vendre nous censals per reduir-ne d'altres (1417).

podríem incloure en l'anterior bloc documental, contenen estats comptables i llevadors de censals i violaris de diferents classes: en alguns casos es detalla qui, quant i quan es paga la pensió, i s'informa també sobre els traspassos del deute; en d'altres, en canvi, com la funció principal era el seguiment de la reducció i cancel·lació del deute, tan sols s'informa sobre l'evolució de la seva amortització.

Alguns d'aquests llevadors estan estretament associats a fets puntals, com les guerres del segle XVII contra el regne de França, que generaren destacables processos d'endeutament. No obstant això, la majoria es concentren en la primera meitat del segle XVIII i matisen la idea abans exposada sobre la influència de les reformes borbòniques en el procés de desendeutament setcentista. Potser el creixement econòmic i demogràfic posterior a la Guerra de Successió, o la rebaixa del tipus d'interès oficial de 1750, van tenir alguna cosa a veure en aquest fenomen.¹⁰ Ara bé, resta pendent observar quin pes relatiu tenia el deute en el balanç d'ingressos i despeses del municipi i en quin moment comença a disminuir —les primeres dades disponibles apunten a abans de mitjan segle XVIII. En aquest sentit, els llibres de tresoreria, representats primer pels llibres del clavari de les imposicions i després de la Guerra de Successió pels comptes de propis i arbitris, són fonamentals per saber-ho i constitueixen el segon subgrup de sèries d'aquest bloc documental.

Per últim, la Taula de Canvi (1443-1788),¹¹ encarregada de girar el pagament dels préstecs i altres despeses municipals, i els llibres de la fàbrica de la moneda,¹² en tant que l'encunyació de menuts va erigir-se en

¹⁰ Gabriel Ramon-Molins (2020) atribueix la reducció de l'endeutament dels municipis lleidatans a partir de 1750 a la rebaixa del tipus d'interès oficial dels censals i les reformes municipals, que incidiren especialment en la dècada de 1790.

¹¹ A la Taula de Canvi (1443-1788) es dipositaven els diners per pagar les pensions dels censos i dels censals, i també probablement les escriptures notariales d'aquests títols de deute, tot i que creiem que només s'han conservat en alguns casos. Aquesta institució mereixeria una tesi doctoral per entendre, entre altres qüestions, si va actuar com un banc. La crisi de la Taula està relacionada amb la ruïna i abús que se'n va fer durant la Guerra de Successió. Això va provocar que des de la segona meitat del segle XVIII tan sols funcionés com una caixa de dipòsits forçosos i tresoreria municipal (Marquès, 1935).

¹² El primer llibre de la sèrie es remunta a l'any 1481 i inclou una llicència per encunyar menuts concedida per Ferran II i l'infant Enric a la ciutat de Girona. Però les emissions de menuts importants van arribar durant el regnat de Felip II, concretament els anys 1599, 1603 i 1604.

una via d'escapament a l'endeutament municipal¹³ —que fracassarà aviat, en la dècada de 1630—, també cal tenir-los en compte quan es parla de les finances municipals i el deute públic en època moderna. Altres institucions de principi del segle XIX, com la Junta de Vals Reials de la ciutat de Girona, la documentació de la qual també es custodia a l'Arxiu Municipal de Girona, estan relacionades amb les finances municipals i són una peça clau per entendre la història contemporània del crèdit públic espanyol.¹⁴

A finals del segle XVIII s'arriba a un període de dificultats econòmiques per a les hisendes municipals, que s'agreuja amb les guerres napoleòniques.¹⁵ Els pocs estudis disponibles sobre aquest tema indiquen que els municipis gironins van sumar-se a les diferents onades de resistència al pagament de pensions fins la desamortització de Mendizábal (1836). Per exemple, la comptabilitat de l'Hospital de Santa Caterina de Girona mostra els greus problemes que tenia aquesta institució per cobrar les pensions de l'Ajuntament de Girona.¹⁶ Al revers d'una nota sobre el que l'entitat havia ingressat des de 1827 a 1831 es detallaven les “*pensiones de los censales que el Illustre Ayuntamiento de Gerona hace y presta al Hospital de la Caridad y de las que tiene pagadas hasta el día*”. Segons aquests apunts, que daten aproximadament de 1831, pel que fa als censals “*indultados*” —de l'època de la Guerra del Francès—, només s'havia pagat la pensió de 1820, i dels anomenats del “Defalch”, procedents d'una reducció del deute anterior al segle XIX, només la de 1821. La suma total s'elevava, respectivament, a 727 i

¹³ Segons el manual d'acords de 1663 (f. 114), el consell de la ciutat deu per pensions de censals 20.000 ll., una xifra elevadíssima. El 20 d'octubre de 1680, segons el manual d'acords d'aquell any, el Capítol de la Catedral de Girona demana el pagament de les pensions endarrerides per finalitzar la façana de la Catedral. Les negociacions dels endarreriments amb l'estament eclesiàstic va ser una constant durant el segle XVII, així com les concòrdies i les reduccions del deute.

¹⁴ Sobre la Junta de Descomptes de Vals Reials del corregiment de Girona, vegeu Rosa Congost (2001) i Sebastià Villalón (2023).

¹⁵ La crisi generada pels vals reials, que desvià capital que abans s'invertia en censals, sumada a la desamortització de Godoy (1798), va reduir l'oferta de censals. El capital en forma de debitori, malgrat créixer a la regió de Girona segons les actes inscrites al Registre d'hipoteques, no va poder omplir el buit deixat pel censal i, en conseqüència, endeutar-se amb nous préstecs per iniciar un nou projecte o refinançar-se va ser més complicat. Aquest nou context va desembocar probablement en un augment de les pràctiques informals de crèdit (Villalón, 2023).

¹⁶ AHG, Fons de l'Hospital de Santa Caterina, capsa 160, n. 861.

146 lliures, equivalent a més de la meitat del total d'ingressos de la institució l'any 1827.

Tot i que aquest fet està íntimament relacionat amb la greu situació de la corporació gironina i la crisi vivien les hisendes municipals després de les guerres contra els francesos, també il·lustra les dificultats de molts censalistes per cobrar les pensions, així com les condonacions i reduccions del deute que es van donar en aquells anys. A més, van utilitzar-se vals reials —acceptats com a moneda de curs forçós a partir de 1799—, col·locats per la corona en les dècades de 1780 i 1790, per cancel·lar deutes en forma de censal.¹⁷ El preu que es va pagar a canvi d'aquest fenomen, que dinamitava les bases del sistema de crèdit basat en el censal, va ser un context de dificultats creixents per trobar censals i altres fórmules de finançament (Villalón, 2023).

EL CRÈDIT PRIVAT A TRAVÉS DEL CADASTRE DE GIRONA

Alguns estudis europeus (Rocha, 1996a, 1996b) i espanyols (Vilar, 1970; Anes, 1975) han utilitzat amb bons resultats les fonts fiscals per a l'estudi del crèdit privat de l'Antic Règim. A Catalunya, Enric Tello (1995) també s'ha aproximat a la distribució social de l'endeutament per venda de censals a través del cadastre de la ciutat de Cervera, entre els anys 1744 i 1745, tot advertint:

"S'han palesat ocultacions importants, quan no es tractava d'una sostracció pura i simple a la imposició sobre les rendes. I la defraudació més grossa és encara una altra: la no aparició de les rendes censals del clero, en particular de la comunitat de preveres de l'església parroquial, que era sense dubte l'epicentre de la teranyina censalista teixida per tota la comarca."

Un comentari que no anima gaire a seguir utilitzant el cadastre com a font per a l'estudi del crèdit a Catalunya; tot i que creuar la informació del cadastre amb fonts demogràfiques s'ha demostrat que pot aportar-nos dades interessants sobre aspectes del crèdit poc explorats fins ara (Villalón, 2023).

¹⁷ Per exemple, la comunitat de preveres de la Bisbal, que afirmava haver perdut una tercera part dels seus béns a causa de la desamortització d'obres pies i fundacions de 1798, el 1807 va ser víctima de la possibilitat de cancel·lar censals amb vals reials. I diguem "víctima" perquè la redempció de 8.914 lliures, procedents de vint-i-cinc censals, efectuada per la Junta de Propis de la Bisbal, va pagar-se amb vals que registraven aleshores gairebé un 50% de descompte (AHG, Fons de la comunitat de preveres de la Bisbal. Resolucions, 1636-1881).

A fi de comprovar fins a quin punt és vàlida aquesta font per a l'estudi del crèdit, s'ha realitzat un exercici semblant al de Tello utilitzant el cadastre de la ciutat de Girona. El cadastre, que podríem definir com un impost que grava la riquesa dels habitants d'un territori concret, en aquest cas el pla i la ciutat de Girona, agrupa els tributs en tres classes: el real, que taxa el rendiment real o potencial de béns immobles i préstecs hipotecaris; el personal, que grava els ingressos relacionats amb l'activitat professional dels contribuents, i el *ganancial*, que recau sobre els mitjans de producció capaços de generar beneficis al marge del treball.¹⁸ Aquests són els tres principals tributs que agrupa el cadastre durant el nostre període d'estudi, encara que amb el pas del temps se'n van afegir d'altres, com el "Diputado" (1776), el de "Pajas y utensilios" i el de "Rondas volantes extraordinarias" —aquests dos últims creats l'any 1828.

El cadastre va actualitzar-se poc a Catalunya durant la seva dilatada trajectòria cronològica des de 1716, quan va ser instituït per Felip V, fet que genera un greu problema des del punt de vista de la qualitat informativa. Si volem comparar les seves dades amb registres notariais podria ser una font més o menys vàlida per al segle XVIII, però no tant per a les mostres del segle XIX. D'una banda, perquè els censals que tributen són molt pocs; de l'altra, perquè tots aquests censals per als quals disposem d'informació sobre la data de creació van ser creats abans de 1808, amb una gran concentració entre 1750 i 1790. És probable que després d'aquesta darrera data no se'n creessin tants, però no és gaire creïble que no se'n creés cap d'ençà de 1808. A més, segons una reial ordre de 17 de setembre de 1732, al cadastre només tributaven els béns eclesiàstics posteriors a l'any 1720, i és altament probable que alguns convents, parròquies o la Catedral de Girona tinguessin censals vius anteriors a aquesta data. I, si això no fos suficient, no s'incorporaven altres fórmules creditícies, com els debitoris, i la confusió entre censals i censos és freqüent, com es pot apreciar en aquest exemple extret del cadastre de 1769, en el qual el comte de Solterra tributa a Girona "*por los censos, y censales que percibe = 36 ll. 16 s. 7 d.*", sense distingir-ne la procedència.¹⁹

¹⁸ Sobre les principals característiques del cadastre, vegeu l'obra d'Antoni Segura (1988). Pel que fa al cadastre de Girona, continua vigent el primer treball de Joaquim Nadal (1971) i sobretot el de Joan Boadas (1986), que utilitza la font com a pal de pallar del seu estudi sobre l'impacte de la Guerra de Successió en l'estructura urbana i social de la ciutat.

¹⁹ AMGi, Fons Ajuntament de Girona. Llibres del cadastre, 1769, f. 7.

Si observem el coeficient de concentració associat als censals, destaquen ocupacions i professions amb pocs contribuents, com els adobers, els notaris i els argenters, i altres grups més nombrosos com els mercaders, els hereus i les dones i vídues (Villalón, 2023). Ens semblen especialment interessants els darrers dos grups, perquè en nombre concentren gairebé el 20% dels censals, mentre que en el coeficient general del cadastre se situen al final de la llista, cosa que indica que concentraven la seva riquesa en aquest tipus de producte financer. Un pes dels censals en aquestes categories que és equivalent al que es pot observar al registre d'hipoteques de la regió de Girona dels mateixos anys (Villalón, 2023) —ara bé, el percentatge disminueix en les taules extretes del registre d'hipoteques, perquè l'Església acumula entorn del 77% dels censals, mentre que al cadastre per l'ocultació que registra només representa el 31%. De fet, són els únics grups amb valors similars a totes dues fonts, perquè l'artesanat o les professions liberals, en una regió eminentment rural com la de Girona, no tenen un paper tan destacat com al cadastre de la ciutat de Girona.

Aquestes xifres dels hereus i de les dones i vídues mostren la influència del cicle de vida en l'adquisició de censals per tal d'obtenir una renda en la primera i la darrera etapa vital. Probablement, el censal podria haver substituït el violari —pràcticament inexistent en aquesta època— en qualitat d'instrument per subministrar al creditor una pensió de vellesa. Les dades creuades del cadastre i el padró municipal de la ciutat de Girona de l'any 1769 així ho suggereixen, perquè trobem una major presència de censals entre els contribuents d'edat més avançada que no pas entre els més joves (Villalón, 2023).

Així doncs, atenent l'edat dels contribuents, tot sembla indicar que durant la segona meitat del segle XVIII el censal podria haver rellevat el violari com a instrument per obtenir una renda per passar la darrera etapa de la vida. Tanmateix, a la ciutat de Girona es dona un altre fenomen interessant a destacar. Malgrat que la seva aportació és modesta en termes generals al cadastre, l'heterogeni grup dels hereus²⁰ presenta un elevat nombre de censals, a l'altura de grups com els mercaders, els notaris o determinats oficis artesanals. Aquest fet indicaria que tutors i curadors probablement

²⁰ El dels "hereus" devia ser un grup socialment molt heterogeni, però amb un denominador comú: els individus que l'integraven no es trobaven en plena edat de treballar, com ho certifica el fet que cap d'ells pagués el tribut personal del cadastre.

apostaven pel censal com a mitjà per proporcionar una renda als menors, tot i que també és possible que les rendes fossin heretades. Per tant, el censal presentava un doble avantatge: proporcionava una renda als més vells i, una vegada morts, als seus successors, un fet especialment important si encara no tenien prou edat per treballar en un taller, en una botiga o al camp.

Les dades obtingudes del cadastre i el padró de veïns tenen punts en comú amb alguns treballs europeus entorn del cicle de vida i els processos acumulatius. Per exemple, Gerard Béaur (1991), estudiant l'edat en què un conjunt de noranta viticultors de la regió de Chartres venien i compraven terres durant la segona meitat del segle XVIII, conclou que l'estalvi i la inversió immobiliària s'ajusten més al cicle de vida que no pas als cicles d'expropiació clàssica, i que el seu esquema encaixa més amb les teories de Txàianov que no pas amb les de Labrousse. Així, observa que entre els 45 i els 55 anys els viticultors entren en una fase d'acumulació màxima, perquè han pogut estalviar i els seus fills són adults. Segons Béaur, és durant aquesta etapa vital quan els viticultors tenen més presència en el mercat immobiliari. Finalment, després dels 55 anys es dona una fase de desacceleració i els individus comencen a vendre, però els diners no van destinats al consum, sinó que s'inverteixen en deutoris i, especialment, en censals a fi d'obtenir una renda —un ús, per tant, que també coincidiria amb el que es feia aquí amb el censal. No obstant això, Béaur reconeix que aquest esquema es basa en un model ahistòric, que cal corregir tenint en compte el moment o context econòmic en què les diferents cohorts de viticultors entren en cadascuna de les quatre fases del model. Tot i això, malgrat que cada família per separat té la seva pròpia història, es pot observar una tendència general relacionada amb el cicle de vida.²¹

Gilles Postel-Vinay (1998: 51-60), d'altra banda, també constata que els viticultors de Château-Thierry, després de les compres moltes vegades fetes en posició de deutors, entorn dels 40 o 50 anys comencen a vendre i a fer préstecs. Aquí els individus que recorren al crèdit com a deutors ho fan en la primera meitat de la seva vida activa, especialment abans del matrimoni o bé quan els fills encara són petits —abans, per tant, de la fase d'acumulació detectada per Béaur a Chartres—, mentre que solen ser vells quan comencen

²¹ Fabrice Boudjaaba (2005) detecta un comportament similar a la regió de Vernon entre 1750 i 1830. El cicle de desacumulació patrimonial també es dona entre els 55 i els 60 anys.

a prestar diners—55 anys de mitjana. El més interessant, doncs, és que sembla tractar-se d'un model universal, ja que trobem característiques semblants a les àrees urbanes.²² En una gran metròpoli com París, per exemple, a banda de constatar aquest fenomen relacionat amb el cicle de vida, també s'ha pogut observar una certa “feminització” de l'estalvi, que es tradueix en una presència notable de les vídues com a creditors (Hoffman, Postel-Vinay i Rosenthal, 1992), tal com hem constatat també a la ciutat de Girona. Segons aquest estudi, aquest fet és degut en part a la major proporció de dones en edat avançada que no pas d'homes, un fenomen que s'accentua al segle XIX. En la gran metròpoli francesa, doncs, de mitjana hi ha més de deu anys de diferència entre creditors i deutors, i el 68% dels individus que demanen diners prestats no arriben als 40 anys. Per tot plegat, Postel-Vinay (2001) acaba conclouent que a França es dona una clara transferència de recursos entre vells i joves. Probablement la importància d'aquest flux a Catalunya és menor, perquè el pes de l'Església com a creditora era molt important i el sistema hereditari basat en la figura de l'hereu, que incloïa altres sistemes de protecció a favor dels vells, era diferent del sistema igualitari d'herència francès. Tot i això, les dades extreïtes del cadastre —així com les del registre d'hipoteques— indiquen que el censal a Catalunya també podria haver tingut un paper similar al desenvolupat per la *rente constituée* a França.

CONCLUSIÓ

Si bé el cadastre de Girona presenta problemes per valorar l'endeutament privat, especialment al segle XIX, les possibilitats del fons de l'Ajuntament de Girona per estudiar les finances municipals i el crèdit públic en època moderna i contemporània mereixerien més atenció per l'exceptional riquesa del fons i l'escassa informació disponible fins ara sobre l'objecte d'estudi. Concretament, creiem especialment interessant observar tres qüestions relacionades amb aquest tema: en primer lloc, l'evolució de l'endeutament municipal durant els segles XVI i XVII, i si realment el desendeutament del segle XVIII és conseqüència de les reformes borbòniques, tal com alguns estudis recents assenyalen; en segon lloc, com es va dur a terme el finançament

²² De fet, la presència de més censals en edats avançades es dona tant en els pagesos del pla de Girona com en els artesans de la ciutat. Nosaltres no apreciem cap diferència en aquest sentit a través de les dades del cadastre de la ciutat de Girona.

municipal durant la crisi del sistema censalista, iniciada a finals del segle XVIII, i quin paper va adoptar el contracte de debitori i el capital laic en aquest procés de canvi; i, relacionat amb aquest darrer punt, quina influència van tenir els creditors del municipi en el govern de la ciutat, tant abans com després de la crisi de l'Església com a principal creditora del municipi, i si aquest canvi va tenir conseqüències en l'acció de govern i el finançament municipal.

BIBLIOGRAFIA

- ANES, Gonzalo (1975). *El Antiguo Régimen. Los Borbones*. Madrid: Alianza.
- ARNALL JUAN, Maria Josepa (2000) et al. *Lletres reials a la ciutat de Girona*. Girona: Ajuntament de Girona.
- BÉAUR, Gérard (1991). "Investissement foncier, épargne et cycle de vie dans le pays chartrain au XVIIIe siècle". *Histoire & Mesure*, VI-3/4, p. 275-288.
- BOADAS, Joan (1986). *Girona després de la Guerra de Successió: riquesa urbana i estructura social al primer quart del segle XVIII*. Girona: Ajuntament de Girona, Institut d'Estudis Gironins, Diputació de Girona.
- BOUDJAABA, Fabrice (2005). *Etude du patrimoine et de son évolution analysée selon une méthode prosopographique fine d'après la base de données de Vernon*. París: Université Paris Sorbonne – Paris IV, tesi doctoral.
- CONGOST, Rosa (2001). "Guerra, pàtria i estadística: el despertar polític dels hisendats gironins (1795-1800)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 42, p. 379-395.
- DANTÍ, Jaume:
 (1988) *Terra i població al Vallès Oriental, època moderna : el creixement demogràfic i econòmic als segles XVI i XVII*. Santa Eulàlia de Ronçana: Ajuntament de Santa Eulàlia de Ronçana.
 (1993) "La hisenda municipal de Barcelona al segle XVI: el miratge del redreç". *Pedralbes: revista d'història moderna*, núm. 13, p. 505-512.
- GIFRE, Pere (1995). "Universitats endeutades i fiscalitat comunitària. Les universitats del comtat d'Empúries, 1659-1705". *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 33, 1995, p. 53-75.
- GIRONELLA DELGÀ, Anna (2007). *Llibre groc de la ciutat de Girona (1386, 1596-1702)*. Barcelona: Fundació Noguera.
- HOFFMAN, Philip T.; POSTEL-VINAY, Gilles; ROSENTHAL, Jean-Laurent:
 (1992) "Private Credit Markets in Paris, 1690-1840". *The Journal of Economic History*, vol. 52, núm. 2, p. 293-306.
 (2001) *Des Marchés sans prix : une économie politique du crédit à Paris, 1660-1870*. París: École des hautes études en sciences sociales.
- MARQUÉS CARBÓ, Lluís (1935). *La Taula de Canvi i Comuns Dipòsits de la ciutat de Girona: contribució a l'estudi de la història del dret municipal i de l'economia catalana*. Barcelona: s. n.

- NADAL FARRERAS, Joaquim (1971). *La introducción del catastro en Gerona: contribución al estudio del régimen fiscal de Cataluña en tiempos de Felip V*. Barcelona: Publicaciones de la Cátedra de Historia General de España.
- POSTEL-VINAY, Gilles (1998). *La terre et l'argent: l'agriculture et le crédit en France du XVIIIe au début du XXe siècle*. París: Albin Michel.
- PUIGBERT BUSQUETS, JOAN:
 (1995) *La Girona de la Restauració, 1874-1923*. Girona: Ajuntament de Girona, Diputació de Girona.
 (2000). *La política municipal a la Girona de la Restauració, 1874-1900*. Girona: Ajuntament de Girona.
- RAMON-MOLINS, Gabriel (2021). *Viure a censal. L'endeutament municipal a la regió de Lleida entre els segles XVII i XIX*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, Patronat Josep Lladonosa (Alguaire).
- REIXACH, Albert:
 (2015) *Municipi, finances i elits locals en una ciutat catalana baixmedieval: Girona (1345-1445)*. Girona: Universitat de Girona, tesi doctoral.
 (2018) *Finances públiques i mobilitat social a la Catalunya de la Baixa Edat Mitjana: Girona*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- ROCHA, Maria Manuela:
 (1996a) "Actividade creditícia em Lisboa (1775-1830)". *Análise Social*, vol. 31, núm. 136-137, p. 579-598.
 (1996b). "Credit Networks in an Urban Context. Lisbon, 1770-1830". Dins FONTAINE, Laurence. *Des personnes aux institutions: reseaux et culture du crédit du XVIIe au XXe siècle en Europe*. Louvain-laNeuve: Bruylant-Academia, p. 227-244.
- RUBIO, Daniel (1993). "L'evolució dels censals morts a l'alta edat moderna". *Pedralbes: Revista d'història moderna*, núm. 13, p. 65-70.
- SEGURA, Antoni (1988). *El Catastro en España*. Madrid: Ministerio de Economía y Hacienda, 2 vol.
- TELLO, Enric (1995). *Cervera i la Segarra al segle XVIII: en els orígens d'una Catalunya pobra, 1700-1860*. Lleida: Pagès.
- VILAR, Pierre (1970). "Estructures de la societat espanyola cap al 1750. Algunes lliçons del cadastre d'Ensenada". *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 1, p. 9-32.
- VILLALÓN, Sebastià (2023). *Del censal al debitori. Continuitats i transformacions en el crèdit hipotecari de Barcelona i Girona en l'etapa final de l'Antic Règim (1768-1840)*. Girona: Universitat de Girona, tesi doctoral.

